

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Педагогіка»
обов'язкових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема №2. *Основи науково-педагогічного дослідження.
Методи науково-педагогічного дослідження*

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол №7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол №7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально
- економічних дисциплін
Протокол №7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол №8 від 15.08.2023р.

Розробники: професор кафедри соціології та психології, доктор
педагогічних наук, професор Тюріна В.О.

Рецензенти:

- 1.Професор кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту Державного біотехнологічного університету (ДБТУ), доктор педагогічних наук, доцент Данченко І.О.
- 2.Завідувач кафедри психології і педагогіки факультету №3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор педагогічних наук, професор Федоренко О.І.

План лекції:

1. Поняття про метод. Методи науково-педагогічного дослідження
2. Соціологічні методи дослідження

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в **Internet** Основна

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М. Бандурка, В.О. Тюріна, О.І. Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник. / Н.П. Волкова - К.: АКАДЕМІЯ, 2003. -576с.
4. Педагогіка / за ред.. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
5. Педагогіка / За ред. М.Д. Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Допоміжна

6. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 468 с.
7. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / За ред. З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. Київ : Знання, 2007. 495 с.

Текст лекції:

1. Поняття про метод. Методи науково-педагогічного дослідження

Метод науково-педагогічного дослідження - спосіб дослідження психолого-педагогічних процесів формування особистості, встановлення об'єктивної закономірності виховання і навчання.

Для отримання різнобічних відомостей про розвиток особистості, колективу або іншого об'єкта навчання і виховання підбирають *оптимальний комплекс методів - методику дослідження*.

Методика дослідження - процедура, послідовність здійснюваних пізнавальних і перетворюючих дій, операцій і впливів, спрямованих на рішення дослідницьких завдань.

Сучасна педагогіка використовує такі методи педагогічних досліджень: педагогічне спостереження, бесіда інтерв'ю, експеримент, вивчення продуктів діяльності, соціологічні методи, соціометричні методи, тестування.

Метод педагогічного спостереження

Метод педагогічного спостереження - організоване дослідження педагогічного процесу в природних умовах. Він є самим поширеним методом дослідження проблем виховання і навчання. Сутність його полягає в умисному, систематичному та цілеспрямованому сприйнятті психологічних явищ. Головними його вимогами є: чіткість, систематичність, різнобічність, достатня кількість зафіксованих фактів, своєчасність, об'єктивність, економність техніки записи, ретельне, вдумливе і копітке опрацювання зібраного матеріалу, облік всіх впливів на хід досліджуваних явищ, відокремлення важливих, стійких, повторюваних фактів від другорядних і випадкових елементів, об'єктивність в тлумаченні матеріалу, в оцінці фактів і висновків щодо них.

Розрізняють спостереження пряме, опосередковане і самоспостереження.

Пряме спостереження - вид спостереження, під час якого дослідник, безпосередньо бере участь у досліджуваному процесі, діє разом з учасниками дослідження.

Опосередковане спостереження - вид спостереження, яке не передбачає безпосередньої участі дослідника в процесі, який вивчають. Воно ефективніше, ніж пряме спостереження, оскільки дає можливість фіксувати природну поведінку дітей, унеможливорює вплив педагога на них.

Самоспостереження - процес споглядання внутрішніх психічних процесів з одночасним спостереженням за їх зовнішніми проявами. Це унікальний метод «проникнення» всередину психічних процесів і явищ.

Методика спостереження передбачає:

- вибір ситуації та об'єкта;
- побудова програми спостереження.

Методи бесіди, інтерв'ю

Бесіда - метод безпосереднього спілкування, що дає можливість отримати від співрозмовників інформацію, яка цікавить вчителя, за допомогою заздалегідь підготовлених питань.

Бесіда вимагає особливої душевної чутливості, вміння слухати і синхронно вести розмову в передбаченому руслі, розпізнавати емоційні стани співрозмовника, миттєво реагувати на будь-які зміни, фіксувати зовнішні прояви внутрішнього стану (жести, міміку, пози).

Для ефективного проведення бесіди необхідно визначити мету, розробити план, визначити основні і додаткові питання, створити сприятливу, доброзичливу атмосферу для відвертої розмови, беручи до уваги вікові та індивідуальні особливості співрозмовника, проявляти педагогічний такт, запрополювати бесіду.

Відповідно до мети подальшої співпраці вчителя і учнів виділяють такі види бесіди:

- експеримент (залучення до співпраці). Передбачає настройку співрозмовника на специфіку експерименту, перелік основних дій, надання інструкцій;

- експериментальна бесіда (перевірка гіпотези). Використовують в ситуаціях, коли кожен окремий елемент діяльності передбачає повну змістовну завершеність попереднього;
- інтерв'ю.

Інтерв'ю - метод отримання інформації за допомогою усного опитування.

Інтерв'ю допомагає отримати глибинну інформацію про думки, погляди, мотиви, уявленнях респондентів; дає можливість вести спостереження за їхніми психологічними реакціями. Воно є ефективним в тих випадках, коли дослідник упевнений в об'єктивності відповідей опитуваного. Під час інтерв'ю дослідник ставить сформульовані наперед запитання в певній послідовності і записує відповіді на них.

Інтерв'ю бувають:

- а) *вільні* - не регламентовані темою, формою бесіди; тривала бесіда за загальною програмою без чіткої деталізації питань;
- б) *стандартизовані* - близькі за формою до анкети із закритими питаннями.

На інтерв'ю впливає місце, конкретні обставини, тривалість його проведення. Респонденти краще погоджуються на коротке інтерв'ю.

Достовірність і надійність отриманої інформації залежить і від особистості дослідника, його ерудиції, спостережливості, дисциплінованості, моральної і фізичної витривалості, знання теми і техніки проведення інтерв'ю.

Результати інтерв'ю порівнюють з даними, отриманими за допомогою інших методів (анкет, спостережень, пілотажних досліджень тощо).

Психолого-педагогічний експеримент

Психолого-педагогічний експеримент - метод, який забезпечує спостереження за змінами психологічних характеристик у людей в процесі педагогічного впливу на них.

Експеримент дає можливість реєструвати факти, розкривати закономірності, механізми, динаміку, тенденції психічного розвитку, становлення особистості, проявляти можливості для оптимізації цього процесу.

Психолого-педагогічний експеримент передбачає такі етапи:

1. *Констатувальний експеримент першого порядку*. Спрямований на з'ясування характеристик і властивостей досліджуваного явища. У ньому беруть участь основна і контрольна групи. Основа група бере участь в усіх процедурах експерименту. Контрольна група є еталоном, за яким оцінюють розвивальний і формувальний ефекти експерименту.

2. *Формувальний експеримент*. Здійснюється за допомогою експериментальної моделі розвивальних і формувальних впливів на предмет дослідження. Об'єднує в собі різні процедури: навчальні, ігрові, практичні.

3. *Констатувальний експеримент другого порядку*. На цьому етапі організовують «контрольне» дослідження, залучивши основну і контрольну

групи учасників. Її мета - фіксація показників з досліджуваного об'єкта після закінчення процедури формувальних впливів. Показники контрольної вибірки використовують як еталон для з'ясування формувального ефекту, досягнутого при роботі з основною групою. Далі результати дослідження аналізують і використовують для обґрунтування закономірностей розвитку психологічних особливостей досліджуваних.

За місцем проведення розрізняють лабораторний і природний педагогічний експеримент.

Лабораторний експеримент відбувається в штучних умовах, коли експериментатор моделює всі необхідні для його проведення умови. Він дає можливість точно враховувати досліджувані зовнішні впливи (силу, тривалість, послідовність подразників або їх комбінацій) і реакції відповіді (дії, висловлювання) людини на ці подразники. Експеримент завжди доповнюють певними методичними способами, які дають можливість розширити його можливості і підвищити ефект від дослідження в загальних рисах.

Природний експеримент запропоновано російським психологом О. Ф. Лазурським (1874 - 1917). Дослідження відбувається в спеціальних умовах, відповідно його меті, а досліджувані процеси протікають природно і послідовно, без втручання експериментатора. Він об'єднує в собі позитивні риси спостереження і лабораторного експерименту.

Педагогічний експеримент дає можливість відокремити досліджуване явище від інших, цілеспрямовано змінювати умови педагогічного впливу на вихованців, повторювати окремі педагогічні явища приблизно в таких самих умовах.

Вивчення продуктів діяльності

Вивчення продуктів діяльності - метод дослідження, для проведення якого використовують систему процедур, спрямованих на збір, систематизацію, аналіз та тлумачення продуктів діяльності людини.

Об'єднує кілька дослідних і аналітичних процедур, до яких відносяться:

Аналіз особистих документів (листів, фотографій, щоденників, автобіографій, особових справ, зошитів). Дає матеріал для психодіагностики, дослідження життєвого шляху особистості, її ставлення до навчання, рівень засвоєння знань, формування умінь і звичок.

Аналіз офіційних матеріалів групової, колективної та масової комунікації (записів розмов, дискусій, нарад, статутів, наказів, оголошень, розпоряджень, законів, правил, газет, радіо- і телепередач, реклами). Застосовується для вивчення соціальних процесів, явищ і їх впливу на особистість, стан навчально-виховної роботи в школі.

Аналіз продуктів діяльності (творчих, професійних, поведінкових, громадських, самоорієнтованих).

2. Соціологічні методи дослідження

Останнім часом в педагогіці активно використовують соціологічний метод дослідження: анкетування, визначення рейтингу, узагальнення незалежних характеристик.

Анкетування. Це метод збору фактів на основі письмового самозвіту досліджуваних за спеціально складеною програмою. Його застосовують для отримання інформації про типовість певних явищ навчального-виховного процесу. Анкетне опитування проводять для з'ясування біографічних даних, поглядів, ціннісних орієнтацій, соціальних установок і особистісних характеристик опитуваних. *Анкета* це набір питань, кожен з яких логічно пов'язаний з головним завданням дослідження. Перевага анкетування в тому, що воно є порівняно економним методом збору даних, дає можливість їх аналізувати і обробляти за допомогою статистики. Особливо ефективний цей метод при масових опитувань.

Метод рейтингу. Полягає в оцінці діяльності, її окремих аспектів компетентними експертами, здатними вирішувати творчі завдання, контролювати процес експертизи, проявляти наукову об'єктивність, аналіз, широту і конструктивність мислення, самокритичність, мати власну думку і вміння її відстоювати. За допомогою рейтингу відбувається первинна класифікація соціально-психологічних об'єктів за ступенем вираження загальної для них властивості - експертних оцінок.

Метод узагальнених незалежних характеристик. Розроблений російським психологом К. Платоновим. Передбачає узагальнення відомостей про школярів, отриманих з різних джерел (вчителі, батьки, особи, які спостерігали за учнями у важливих для дослідника ситуаціях, ровесники, друзі), зіставлення цих відомостей, їх осмислення. Різновидом даного методу є *педагогічний консиліум*. Передбачає колективне обговорення результатів вивчення вихованості учнів (оцінка конкретних якостей особистості, з'ясування причин можливих відхилень в їх поведінці, розробка засобів щодо запобігання недоліків).

Соціометрія - галузь соціології, яка вивчає міжособистісні взаємовідносини у малих групах кількісними методами, зосереджуючись на внутрішньо групових симпатіях і антипатіях. Соціометрію використовують разом з іншими методами, оскільки вона не розкриває мотивів відносин в групі, а лише відображає їх загальну картину.

Тестування, проєктивні методи

Тестування - метод діагностики із застосуванням стандартизованих запитань і завдань, які мають певну шкалу значень. Тести як методи використовують в трьох сферах: 1) в освіті; 2) при виборі професії і професійній підготовці; 3) при психологічному консультуванні і психотерапії. Вони дають можливість з певною ймовірністю визначити рівень розвитку в індивіда психологічних властивостей (пам'яті, мислення, уяви), особистісних характеристик, ступінь готовності до певної діяльності, засвоєння знань і навичок.

Математичні методи

Використовують їх для кількісного аналізу фактичного матеріалу, отриманого в процесі дослідження.